

Ivo Žajdela: Areh je prekrit z grobiš i
25.09.2016 - 18:24   Napisal Ivo Žajdela

Izkop grobiš a na Arehu 6. novembra 2007Foto: Mitja Ferenc

Ozna eno kot

Slovenija, družba, zgodovina.

Leta 2007 je vladna komisija za grobiš a sondirala lokacije grobiš v Tezenskem gozdu pri Mariboru in na Arehu na Pohorju. Rezultati so potrdili strašljiva predvidevanja o množi nosti pomorov v teh krajih. Najve zaslug za najdbo grobiš na Arehu ima Martin Kostrevc.

Medtem ko je v gozdovih na obmo ju Teznega zakopanih okoli 15.000 ljudi, se za Ho ko Pohorje in Areh domneva ve tiso ubitih ljudi, tudi od štiri do šest tiso .

V prejšnji Demokraciji sem opisal pri evanje Zdenka Zavavlava o pomorih civilistov na Ho kem Pohorju.

Za potrebe tega lanka mi je dr. Mitja Ferenc opisal, kako so t. i. Zavavlavovo grobiš e sondirali 10. avgusta 2007. To je bilo dan po sondiranju protitankovskega jarka pri Teznem, ki je bilo zaradi potrditve množi nosti zelo pretresljivo. Vladna komisija je sondirala dve grobiš i in potrdila njun obstoj. V enem so bili posmrtni ostanki umorjenih verjetno zaradi zemlje v precej nerazpadlem stanju. Leta 2011 je nekdo, verjetno lastnik gozda, z neustreznim vle enjem debel ez grobiš a ta precej poškodoval.

Pojav Martina Kostrevca

Poleg grobiš a, ki ga je opisal in pokazal Zavavlav (pod ko o Planika), smo brali pri evanje nekoga »z juga« (morda srbskega etnika) o pobojih na Pohorju, verjetno na obmo ju Areha. Šlo je za dve razli ni lokaciji, saj je »Zavavlavovo« grobiš e na višini 750 metrov, na Arehu pa 1.200 metrov.

Potem se je ez nekaj let, leta 2005 in 2006, pojavil Martin Kostrevc iz Frajhajma, ki je pokazal mesta grobiš na Arehu in poskrbel za publiciteto. Gre za obmo je vzhodno od cerkve sv. Areha in hotela Areh, ki se razprostira dva kilometra do vrha Sedovec.

Kostrevc je odkril 30 grobiš

Na Arehu so bili ubiti doma ini, ljudje, ki so jih obtožili nemštva, in tudi ljudje iz drugih jugoslovanskih republik (begunci pred partizansko vojsko maja 1945, predvsem srbski in mnogorski etniki ter tudi Hrvati). Poboji so trajali do januarja 1946. Med ubitimi so bili tudi ženske in otroci.

Martin Kostrevec je s pomojo doma inov ugotovil množico grobiš na Arehu. Pomagala sta mu predvsem Franc A ko in Alojz A ko iz Frajhajma. Ob njih je postavil majhne lesene križe. Odkril je 30 grobiš , leta 2006 so jih s sondiranjem potrdili dvanajst, leto kasneje pa še ve , tako da jih je vladna komisija pod vodstvom Mitje Ferenc sondirala 18. Eno grobiš e so tudi izkopali, v njem pa so našli posmrtno ostanke kar 190 oseb, kar kaže na množičnost tam pomorjenih, domnevno naj bi jih po Kostrevecem mnenju bilo kar od 4.000 do 6.000. Po potrditvi grobiš je bila ob grobiš ih na Arehu decembra 2007 žalna slovesnost, na kateri so se poleg članov iniciative in doma inov zbrali tudi študenti zgodovine z mariborske filozofske fakultete.

Že leta 1991 so ob grobiš ih sorodniki na Pohorju ubitih Nemcev postavili ve jji lesen križ, država pa kasneje še informativno tablo.

Grobiš e pri Ruški ko i

Mitja Ferenc je v knjigi Prekopi žrtev iz prikritih grobiš (Filozofska fakulteta, Ljubljana, 2012) natančno opisal sondiranje grobiš in izkop enega od njih. Gre za grobiš e, za katerega je vladna komisija za grobiš a določila ime Lobnica – grobiš e pri Ruški ko i na Arehu 3 (ob ina Ruše, nadmorska višina 1204 metrov, k. o. Lobnica, parcela št. 542/9).

V nadaljevanju povzemam Ferencov opis.

Po cesti Ho ko Pohorje–Ruška ko a na Arehu se peljemo do odcepa makadamske ceste na desno, ki je pred kapelico pod vrhom. Po njej se peljemo še 100 metrov do odcepa, kjer zavijemo desno na kolovozno pot. Po njej gremo rahlo navzdol 150 metrov. Grobiš e leži v gozdu severno od ceste.

Po sledi grobiš

V maju in juniju 1945 so iz Maribora in okolice pripeljali na Pohorje ve je število civilistov različnih narodnosti in vojnih ujetnikov ter jih pobili na različnih lokacijah. Na Arehu je evidentiranih 13 manjših kotanj, v katerih smo potrdili obstoj loveških posmrtnih ostankov.

Med pašo na Pohorju je poleti 1945 takrat enajstletni pastir opazil ve sveže zasutih jam in predmetov okoli njih, ki so mu dali slutiti, da so pod tanko plastjo zemlje zakopani ljudje. Pred nekaj leti je spomine zaupal doma inu Martinu Kostrevcu, ta pa mi je lokacije pokazal. Med evidentiranjem sva naredila poskusni izkop v eni od naključno izbranih jam in že v globini 25 cm naletela na kosti. Komisija Vlade RS za ureditev vprašanj prikritih grobiš je nato odobrila in omogočila sondiranje štirinajstih od dvaindvajsetih evidentiranih lokacij. Enainšestdeset let po dogodkih, novembra 2006, se je nekdanji pastir z izredno natančnostjo spomnil krajev in določil mesta za poskusni izkop. Na dvanajstih od štirinajstih krajev so bili kmalu pod površjem najdeni loveški ostanki in različni predmeti žrtev. Naslednje leto smo s strojnimi sondažnimi izkopi območje še natančneje preiskali in skupno potrdili osemnajst grobiš .

Ugotovitev o izvoru ubitih

Odgovor na vprašanje, kdo od zajetih in vrnjenih pripadnikov hrvaških oboroženih sil, rnogorskih etnikov, Slovencev ali pripadnikov nemške manjšine na Štajerskem leži v katerem od grobiš , zaradi pomanjkanja podatkov ni bilo mogoče podati.

Da bi pridobili podatke vsaj o številu, spolu, starosti in narodnosti žrtev grobiš na Pohorju, se je Komisija RS za reševanje vprašanj prikritih grobiš novembra 2007 odločila za prekop dveh, na videz

manjših grobiš : Lebejeva frata 1 in Grobiš e pri Ruški ko i na Arehu št. 3. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je izdalo dovoljenje za prekop, prav tako je s prekopom pisno soglašal lastnik zemljiš a Planinsko društvo Ra e.

Težave in nepredvidene okoliš ine

Izkop so že od vsega za etka spremljale težave in nepredvidene okoliš ine. Za iznos loveških posmrtnih ostankov iz obeh grobiš je naro nik Ministrstvo RS za delo, družino in socialne zadeve v razpisnih pogojih dolo il tri delovne dni. Pokazalo se je, da je bil razpis neustrezno in pozno pripravljen in ni predvidel na ina reševanja nepredvidenih zapletov. Delo so otežile tudi temperature, ki so se približevale lediš u.

Izkop 5. novembra 2007 se je za el z zamudo, saj so ti-to jutro vlomili v poslovne prostore izvajalca – Pogrebnega podjetja Maribor. Arheolog mag. Draško Josipovi je sporo il, da je poslovno zadržan in naj se izkopavanje za ne brez njega. Poleg izvajalca sva pri izkopu od za etka bila navzo a kriminalist Bojan Vidovi s Policijske uprave Maribor in avtor knjige kot vodja evidentiranja prikritih grobiš v Sloveniji ter lan ožje skupine za prekope v okviru Komisije Vlade RS za reševanje vprašanj prikritih grobiš v Sloveniji.

Najdba razstreliva

Z manjšim rovokopa em je izvajalec v sredini kraterja pazljivo odstranil humusno površinsko plast grobiš a in v globini cca 30 cm naletel na loveške posmrtno ostanke. Nato je želel pripraviti prostor na zunanjem robu kraterja, a je prav tako pod rušo, v globini 20 cm naletel na kosti. Sklenili smo, da z deli do prihoda arheologa prenehamo. Ta naj bi ugotovil, kaj je v danih razmerah najbolje storiti. Po njegovem prihodu so se dela nadaljevala, da bi ugotovili obseg grobiš a. Z rovokopa em je bil narejen okoli obsega grobiš a vkop (15 x 10 m), da bi lahko zemljo ob izkopavanju premetala vanj. Pri izkopu smo opazili, da je zemlja v dolo eni globini rna. Domnevali smo, da je to posledica razstreljevanja grobiš a. Res smo kmalu zatem naleteli na ovoje vojaškega smodnika. Obvestili smo kriminalista PU Maribor, ki je na kraj napotil pristojno ustanovo civilne zaš ite (ekipo za neeksplozivna ubojna sredstva). Ta je z detektorjem raziskala obmo je in našla 148 ovojev 100 g vojaškega dinamita angleške izdelave Nobel, tip 808. Nekateri ovoji so imeli še detonatorje.

Grobiš e Lebejeva frata 2

Med tem asom se je delovna ekipa preselila na lokacijo Lebejeva frata 1 in za ela s pripravami na izkop posmrtnih ostankov v grobiš u dimenzij ok. 4 x 3 m. Prav tako smo še enkrat sondirali nekaj deset metrov oddaljeno evidentirano lokacijo grobiš a Lebejeva frata 2, kjer smo v nasprotju z ro nim sondiranjem iz leta 2006 potrdili obstoj loveških posmrtnih ostankov. Vkopna jama je bila velikosti ok. 3 x 2,5 m. Na koncu prvega delovnega dneva smo sprejeli odlo itev, da naslednji dan iznesemo posmrtno ostanke na lokaciji Areh 3. Predvideli smo, da bi za to potrebovali pol dneva. Nato pa bi izkop iz grobiš a Lebejeva frata 1 izvedli po arheološko podobni metodi z iznosom celotnih okostij. Po mnenju arheologa je bila lega okostij v tem grobiš u primernejša za tovrstno ekshumacijo.

Grobiš e ve je od predvidevanj

Po odstranitvi neeksplozivnih ubojnih sredstev na Arehu se je izkop nadaljeval ro no. Delavci pogrebnega podjetja so ob koncu dneva v zemlji vidne posmrtno ostanke prekrili. Naslednji dan je bilo ob izkopu najdeno še nekaj kosov dinamita, jasno pa je bilo, da je grobiš e nekajkrat ve je od ocenjenega, zato je izvajalec nadaljevanje dela pogoje-val z novo naro ilnico za dodatna nepredvidena dela. Ker pri izkopu ni bil navzo predstavnik naro nika oziroma investitorja, je avtor teh zapisov kot predstavnik vladne komisije prosil, naj iz Sektorja za vojna grobiš a pri Ministrstvu RS za delo, družino in socialne zadeve nemudoma pride oseba s pooblastili in ukrepa glede na razmere.

Pomanjkanje sredstev in asa

Drugi dan izkopavanja smo ugotovili, da je bilo grobiš e dvakrat zasuto. Po Josipovi u so najprej skopali jama kvadratne oblike, zatem pa so vanjo pometali trupla prve skupine, ki je bila ustreljena v bližini. Jamo so delno zasuli, tudi z apnom, nato pa je bila še enkrat uporabljena za pokop, z rahlim zamikom v vzhodni smeri. Zve er so skeletne ostanke okoli 62 oseb odpeljali v hrambo na pokopališ e Dobrava.

Tretji dan smo jamo razširili do velikost 20 x 15 m, na zahodni strani pa je bil narejen t. i. profilni izkop jamnega roba, s katerim smo ugotovili globino grobiš a.

Zaradi pomanjkanja sredstev in asa smo jami na lokaciji Lebejeva frata zasuli. Pred zasutjem so posmrtno ostanke po celotni dolžini zavarovali s polivinilasto folijo, na katero smo naložili sušice, kar naj bi olajšalo delo pri kasnejšem izkopu. Še enkrat smo neuspešno iskali tretje grobiš e na obmo ju Lebejeve frate.

(lanek je bil prvotno objavljen v tedniku Demokracija, 15. septembra 2016.)

[Nadaljevanje prispevka si lahko preberte v aktualni številki tednika Demokracija.](#)